

ŽIVOT & DÍLO
JIŘÍHO BARTHOLDA
Z BREITENBERKA
ZVANÉHO
PONTANUS

SEPSAL

JIŘÍ ALTIOR

INSTITUT RENESANCE KULTURNÍHO DĚDICTVÍ

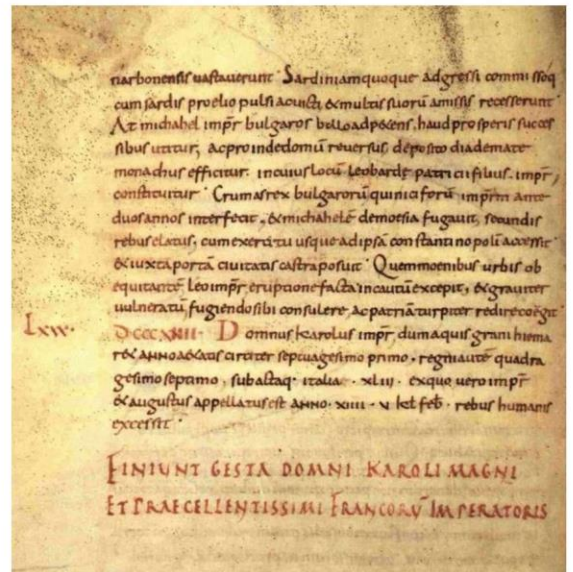
PONTANUS.COM © MMXX

Karolus
imp̄ant

maḡus
An̄us .14.

Mohlo by se zdát, že v pořadí šestou městskou část má smysl spojovat pouze s novověkou historií naší země. Jakoby se její dějiny začaly naplno odvíjet až oudovou bitvou na Bílé Hoře, tj. od roku 1620. Ti, co milují dějiny své země nebo mají povědomí o jejích patronech si ovšem vzpomenou na osobnost svatého Vojtěcha, který dal v Břevnově roku 993 založit první mužský klášter na našem území. Ti, kdo žijí na Hanspaulce nebo se rádi prochází Šárkou si nadto – například u příležitosti slavné Matějské pouti – mohou vzpomenout, že místní kostelík je ještě starší než Břevnovský klášter. I on byl postaven za vlády přemyslovského knížete Boleslava II., avšak 22 let před Břevnovským klášterem, a dokonce dva roky před pražským biskupstvím. Jenže ti, co se rádi toulají českou minulostí, nezaváhají a šestou pražskou část si rovnou spojí s Šáreckým hradištěm. Ano, zde na strmých ostrožkách nad zurčícími peřejemi Litovicko-šáreckého potoka stávalo od šestého až sedmého století slovanské hradiště. Jeho zánik ve století devátém je přímo spjatý se založení nového pražského hradiště, ze kterého se v průběhu věků stal mohutný Pražský hrad. Je dokonce možné, že vojska **Karla Velikého** po 40 dní leta Páně **805** obléhala právě toto hradiště, které do kronik zanesla pod jménem **Canburg**. V kronice **Chronicon Moissacense** je sice dějiště marného obléhání zasazeno do míst nedaleko soutoku **Labe** a **Ohře**, jenže místo samotné tam blíže popsáno není. Franská armáda dozajista obléhala významnou pevnost, sídlo vláce, kterého – dle kroniky **Annales Mettenses priores** – dokonce zabila. Měl se jmenovat **Lech**, **Lecho** či **Becho**. Ať tak či onak, neuspěla a teprve napřesrok syn Karla Velikého **Pípin** dosáhl nového status quo, když **Češi** přistoupili na to, že budou odvádět do **Bavor** každoroční tribut. Ať tak či onak, vojska **Karla Velikého** útočila na centru místní moci, a to v těch dobách mohlo dost dobře ležet i zde, na nedostupných skaliskách nad **Divokou Šárkou**.

Zmíněný záznam v Chronicon Moissacense

Nejstarší duchovní stavba na území Prahy 6, jejíž základy dodnes stojí v posvěcené půdě, je beze všech pochybností kostelík svatého Matěje. Jeho význam se každoročně připomínal svatomatějskou poutí, jejíž tradice začala od **24. února 1595** nabývat na významu díky prozřetelnosti a důvtipu svatovítského probošta **Pontana**. Ti, co dnes zavítají do barokního kostelíka nad Šárkou, se zajisté diví, jak je možné, že právě zde stával tak starobylý kostelík. Vždyť to musela být rotunda! Dnešní kostelík je sálového typu s věží umístěnou na západní straně. Takto přece románské rotundy nevypadají. Návštěvníci mají samozřejmě pravdu. Rotundu, která zde stávala, připomíná především kruhový tvar chrámové lodi, který obklopuje vnitřní prostor kostelní lodi. Když se zvědavé zraky zahledí vzhůru, abych si prohlédly stropní žebroví či předpokládané fresky, žádné nespátří. Nad jejich hlavami se bude klenout kopule symbolicky zastřešující původní rotundu. Rotunda zde, dle **Hájkovy kroniky**, stála již od roku **971**. Je pravděpodobné, že tehdy se ještě ani o kamennou rotundu

Soudobý snímek kostela sv. Matěje nad Šárkou pořízený panem **Jaroslavem Novákem**

nejednalo a kníže **Boleslav II. Pobožný** dal v lesích nad Šáreckým údolím a na dohled starobylého slovanského hradiště „**Džbán**“ vystavět pouhý dřevěný kostelík. Ať už se jednalo o dřevěnou či kamennou stavbu, byla to stavba dokazující vůli Čechů býti dobrými křesťany a národem hodným vlastního biskupa. Vždyť téhož roku byla založena naše nejstarší a dodnes existující organizace – Metropolitní kapitula dříve zvaná Svatovítská. Jejím prvotním posláním bylo zbudování mocného pilíře české státnosti – pražského biskupství. A tento cíl se dva roky po založení kapituly úspěšně zadařil.

Reliéf zobrazující Sv. Vojtěcha a Boleslava II.

Rotunda svatomatějská stávala za městskými hradbami. V šestnáctém století byla obklopena vinicemi a nedaleko od ní pravidelně kočovali cikáni v prostorách zdejších pískoven. Za dob husitských bouří byl kostelík obklopený nekatolickými usedlostmi. V těch časech se spolu s jeho majiteli měnilo i jeho uplatnění. Tu se jednalo o farní kostel, tu o husitskou modlitebnu či protestantský svatostánek. Ale v druhé polovině šestnáctého století, když na český trůn usedl císař **Rudolf II.**, byla již místní rotunda navracena do rukou katolických a spadala pod Zámeckou kapitulu. Onou „**Zámeckou**“ kapitulou, jak tehdy slula, se míní již vzpomínaná „**Svatovítská**“, dnes „**Metropolitní**“ kapitula.

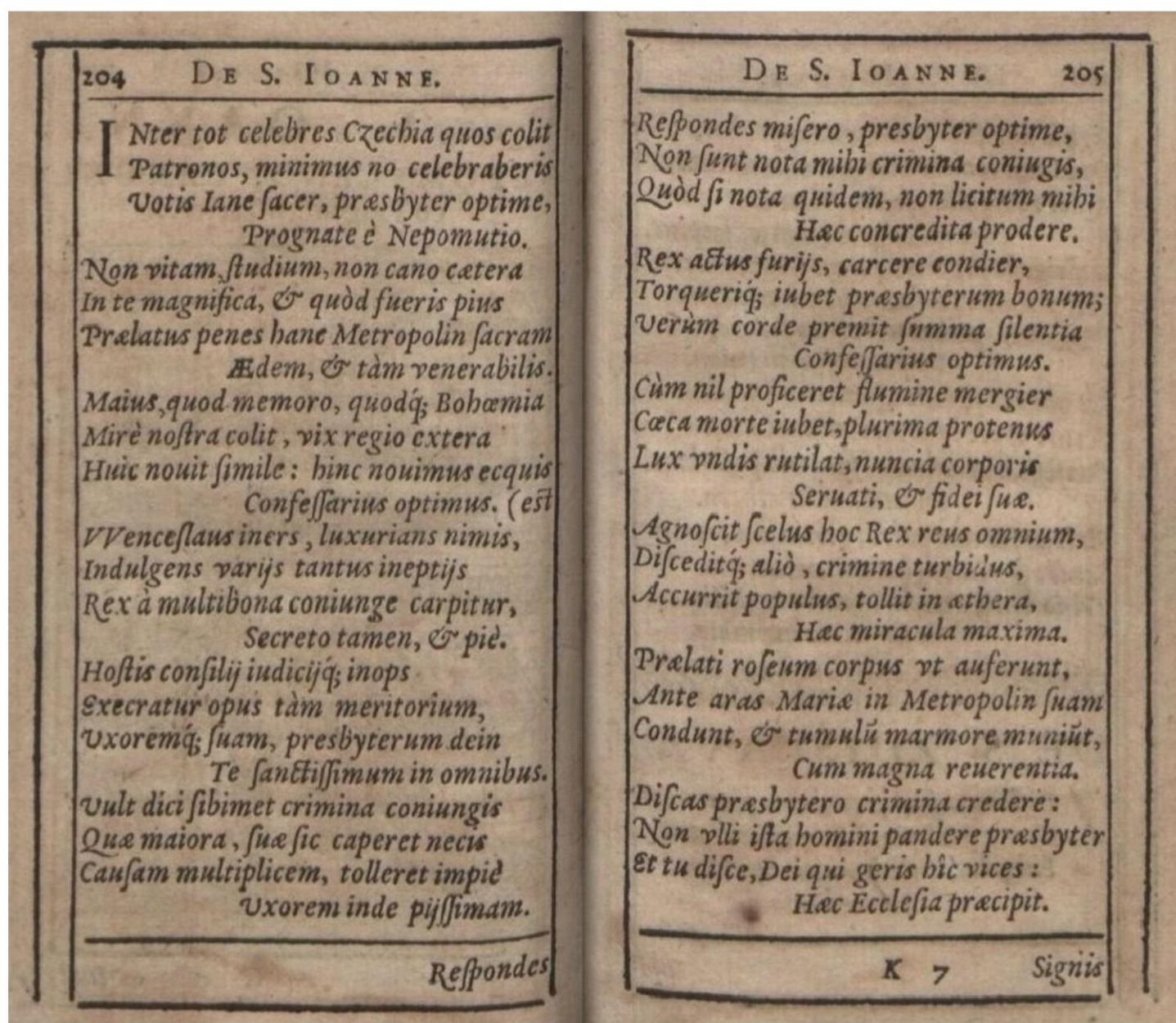
Jednou z příčin, která ještě v době předbělohorské uchránila před zkázou katolickou víru v zemích Koruny české doby, byla povaha obou znesvářených stran – dílem šťastná i nešťastná. Slovy historika **Zikmunda Wintra**: „*Soudný znatel dějin českých ví, že vina těchto trudných poměrů byla na druhé straně aspoň stejně veliká. Přes to, že utrakvisté v jádru drželi se učení katolického, lišíce se konečně jen u věcech nepodstatných a dogmatu se nedotýkajících, nechtěl Řím v ničem povolit Čechům vždy znova prosícím. Marné bylo jednání o smír s papežem r. 1495; tehda zase vznikla myšlenka spojití se s církví východní; r. 1499 učinili stavové novým jednáním opět marný pokus o dosazení arcibiskupa v Čechách, král chtěl jim dáti svého bratra Fridricha, jenž by světil obojí kněze; v Římě odmítli; nezdařily se ani let následujících pokusy o srovnání, o uznání kompaktat a zřízení stolice arcibiskupské; deputace obou stran chodily za legatem, šly i do Říma k papeži, ale nenalezly milosti ani dobré vůle. ... Když došli papežové za několik desítek let mínění povolnějšího a Čechům i kalichu jejich aspoň na pohled příznivějšího, bylo již pozdě, Čechové německou reformací luterskou valně se změnivše nestáli tou obecnou srdečnou měrou jako prve o smíření s církví katolickou.*“

Jak vidno, účastníci konfliktu těžko hledali kompromis a nikdo nedokázal přijít s řešením, které by uspokojilo všechny strany. Ale přesto mnohé pokusy byly a neustaly, dokud bitva na nedaleké **Bílé hoře** celou věc nerozhodla. Avšak ještě před tím, než k osudnému střetu vojsk došlo, se v souvislosti s místním kostelíkem zrodila tradice, která přetrvala do dnešních dní a dodnes v sobě nese humanistický, smířlivý a kultivovaný náboj stmelující znesvářené strany. Onou tradicí byla matějská pouť každoročně konaná v předjaří, kdy se zima už chýlí ke konci a ve vzduchu je cítit nadcházející obleva. „*Vím, dobře vím, jak nepatrný jsem,*“ pronesl roku 1603 v rámci zádušní mše za císařovnu **Marii Španělskou**, matku císaře **Rudolfa II.**, probošt Svatovítské kapituly **Jiří Barthold z Breitenberka** zvaný **Pontanus**. Slova o vlastní nicotnosti dal do souvislosti se vzpomínkou, kterou dával k dobru **sv. Augustin**. Ten vypravoval o chlapci, který se snažil přelít moře do nepatrné jamky. Zdá se, že takový byl i úděl probošta **Pontana**, který stále hledal nové cesty, aby smířil znesvářené strany a zkultivoval diskuzi mezi nimi do té míry, že by umožnila pro všechny strany domluvit se na přijatelném kompromisu.

Zikmund Winter (1846–1912)

Jiří Barthold se narodil kolem roku **1550** v severočeském královském městě **Most**. Když se v dětství projevil jeho talent ke studiu historie, začali jej rodiče ve vzdělávání podporovat. Nakonec byl roku **1573** zapsán na jezuitskou kolej známou jako **Klementinum**. Jesuité přišli do **Prahy** na pozvání císaře **Ferdinanda** v roce **1556** se záměrem působit skrze školství. Z bývalého dominikánského kláštera, který obdrželi darem od císaře a který se nacházel u paty **Karlova mostu**, začali postupně budovat na tu dobu moderní vzdělávací instituci. Jejich výhodou byla podpora císaře, vlastního řádu i katolické církve. Ovšem úkol to byl v revolučních **Čechách** nadmíru obtížný. Vždyť náboženský rozkol hýbající celou Evropou vznikl na půdě konkurenční **university Karlovy**, alma mater mistra **Jana Husa**. **Jiří Barthold z Breitenberka** začal navštěvovat jezuitskou školu v časech, kdy již nabývala síly, ale stále ještě měla prvotní zápal, nadšení i pokoru či jasnou vizi. Jezuitské školství bylo v té době otevřené všem nadějným žákům, netrpělo zkostnatělostí a kladlo obzvláštní důraz na jazyky a znalost české historie. **Breitenberk**, u něhož se projevoval básnický talent a jazyková obratnost, měl v tomto prostředí ideální podmínky pro svůj rozvoj, a tak není divu, že po dokončení studií se začala jeho kariéra prudce rozvíjet. Jeho talent byl totiž očividný a jeho praktické a diplomatické dovednosti nezpochybnitelné. Nakonec si získal přízeň nejvýznamnějších osobností té doby – císařem **Rudolfem II.** počínaje, papeži, arcibiskupy i učenými mistry **university Karlovy** konče. A vřelé vztahy udržoval také s umělci či muzikanty. Vždyť pro **Jacoba Regnarta**, rakousko-českého hudebního skladatele francouzského původu, který působil na císařském dvoře coby **praeceptor vokalistů** – čili **představený chrámových zpěváků** – a později i jako **zástupce kapelníka císařské kapely**, psal texty. Čtyři skladby tohoto skladatele jsou součástí i v rámci tohoto koncertu. První z nich jste již slyšeli. Byla to **Laetamini in Domino** z roku **1577**.

↳ **Jiří Barthold Pontanus z Breitenberka** (1550–1614) je považován za nejtalentovanějšího katolického autora Rudolfinské renesance. Jeho literární kariéra je doložena od roku 1571, kdy v **Horšovském Týně** sepsal svoji první dochovanou báseň. V r. 1581 napsal Martinovi Medkovi, spolužákovi z praemonstrátského kláštera v Louce u Znojma, u příležitosti jeho zvolení pražským arcibiskupem báseň **Dialogus gratulatorius**. Téhož roku věnoval svoji **knihu Vita Hroznatæ** opatovi kláštera v **Teplé Janu IV. Myšínovi**. V r. 1586 je Pontanův literární talent oceněn zlatým vavřínovým věncem a titulem **Poeta laureatus Caesareus**. V r. 1634 přišel s latinským názvem pro Čechy i Moravu: „**Czechia**“ ...

Církevních titulů, které **Jiří Barthold z Breitenberku** za své kariéry nasbíral, byla celá řada. Pokaždé je ovšem v souvislosti s jeho jménem zmíněno, že byl **proboštem Svatovítské kapituly**. A ta, jak již bylo řečeno, byla stará stejně jako rotunda **sv. Matěje nad Šárkou**, a tudíž stejně tak jako ona prožívala všechny radosti i strasti každé doby. Když se roku **1421** přihlásil arcibiskup **Konrád** ke straně podobojí, kapitula se ho, jakožto i všeho jeho duchovenstva, zřekla. Arcibiskup byl z římské církve vyloučen a jeho úřad zůstal **140** let neobsazený. Po tuto dobu to byla kapitula, která spravovala věc katolickou. Její sídlo se během těch let několikrát změnilo. Zpočátku bylo v **Olomouci** a **Žitavě**, později opět v Praze. A když přicházely kratší krize, přesouvalo se její sídlo do **Plzně**. Poslání kapituly nesouviselo pouze s chodem pražské katedrály – tedy hlavního svatostánku českého. Její moc a vliv byl významný rovněž v dalších oblastech správy církevních a skrze svůj význam i politických. Kapitulu řídili **administrátoři**, kteří byli voleni. Jejich volitelé se měnili v průběhu věků podle toho, jak se měnilo postavení jednotlivých zainteresovaných stran.

Svéráz doby dobře vystihuje **Zikmund Winter**: *„Jeden užitek ze své chudoby kapitola měla; přestal totiž škodlivý prastarý zvyk papežských provisií; papežové za provise již nikomu neudělovali kanovníckých praebend zámeckých, nebyloť kupců, kteří by za malé důchody mnoho chtěli platiti. Tím získala kapitola svobodnou volbu svých členů; konsil basilejský roku 1437 dal jí právo volně se doplňovati, ač zmíniti se dlužno, že v XV. věku i s první půli XVI. věku leckdy administrátor in spiritualibus jmenoval kanovníky sám. Dosazení či instalaci provedl děkan kapitulní tím starodávným způsobem, že uvedl nového kanovníka na místo v kůru (stallum); kapitulárové ho přijali mezi sebe políbením. Druhdy jen kanovník králův a královnin býval praesentován od krále.“*

Pražský arcibiskup Konrád z Vechty (1364–1431)

Z citovaného textu je zjevné, že moc, stabilita a velikost kapituly byly silně ovlivňovány rovněž možnostmi a zájmy panovníka a také děním v revoltující zemi. Stávalo se, že kapitula jedno období prospívala a rostla, následující o své statky přicházela, pak jí svitla naděje od přejícího panovníka, ale jeho skon příslibenou podporu oddálil... Ještě jednou se v této souvislosti soustředíme na slova **Zikmunda Wintera**:

*„O starodávné úřady, jichž jména jsou vypůjčena z řeholních statut benediktinských, sdělovali se kapitulní členové mezi sebou, a pokud bylo za těžkých poměrů a mnohých překážek lze, vykonávati práce s úřadem spojené; proboštův úřad, jenž máje hájiti kapitoly na venek a řídití jmění, před válkou husitskou stál mimo kapitolu a mohl býti oddán i neknězi, za nouze nynější vtělen do kapitoly a podáván jen knězi; dle (historika) **Zidka** probošt „opatroval tělesné věci a platy, aby nehynuly“; děkan byl a zůstal představeným kapitoly, byl správcem kněžstva, opatroval služby boží; jeden z kanovníků (**arcidiakon**) měl na péči jurisdikci v arciděkanstvích, ordinaci kněží, jiný (**scholasticus**) péči měl míti o školu zámeckou i jiné katolické.“*

➔ 7. pražský arcibiskup Konrád z Vechty korunoval 14. 7. 1420 císaře Zikmunda Lucemburského českým králem, ale teprve po přijetí kompaktát byla Zikmundova korunovace dne 14. 8. 1436 uznána.

Jiří Barthold z Breitenberka se stal kanovníkem vyšehradským r. **1581**. Následujícího roku již získal i metropolitní kanovnictví. Na **kněze** byl vysvěcen na **Bílou sobotu** roku **1583**. Téhož roku odmítly čeští stavové požadavek **Rudolfa II.**, aby odsouhlasily **gregoriánskou kalendářní reformu**, kterou rok před tím, konkrétně na svátek **sv. Matěje 1582**, vyhlásil papež **Řehoř XIII.** Císař se s českými stavy dohadoval téměř rok, až si nakonec prosadil svou formou **císařského mandátu z 3. prosince 1583**. A během tohoto dohadování se natrvalo usadil v **Praze**. Uvedený příklad ilustruje, v jak zjitřené době se **Jiří Barthold z Breitenberka** pustil do budování své duchovní kariéry. V roce **1585** se stal výše zmíněným **scholasticem Metropolitní kapituly** a **25. ledna** následujícího roku byl zvolen jejím **děkanem**. V roce **1589** jej papež **Sixtus V.** jmenoval „**hrabětem svatého paláce a dvoru lateránského**“ a učinil jej také **apoštolským protonotářem**. Současně byl **kanovníkem olomouckým a budyšínským**. V roce **1593** se stal **proboštem Zámecké (čili Svatovítské neboli Metropolitní) kapituly**.

Mezi proboštovy starosti patřilo i zajištění financování **chrámových choralistů**. S financováním kapituly pomáhalo **pražské arcibiskupství**, které za její příjmy orodovalo u císaře. V archívech se dochovala jedna taková žádost z roku **1562**. Arcibiskup **Antonín Prus** v ní žádá o podporu císaře Ferdinanda. V této souvislosti uvádí **12 choralistů**, kteří by si zasloužili plat **240 tolarů** dohromady. Při této souvislosti zmiňuje, že choralisté doposud žili z **fundace krále Ferdinanda**, zřízené na **requiem za královnu Annu...**

Zkraje roku **1595** se svatovítský probošt **Pontanus** obrátil na kněze spravujícího kostel **sv. Matěje** s tím, že se mu loňského roku líbila slavnost, kterou na **sv. Matěje** pořádali, a proto že mu letos posílá ze své kapituly jednoho kanovníka a dva choralisty, aby sláva byla ještě větší. Zároveň se ten samý probošt –**Jiří Barthold z Breitenberka** – obrátil na papeže **Klementa VIII.** s žádostí o udělení **plnomocných odpustků** pro poutníky k této starobylé přemyslovské rotundě, kterou už měla v té době jím spravovaná kapitula ve správě. Dostalo se mu kladné odpovědi a od roku **1598** byly po deset let každému kajícímu poutníkovi ke kostelu sv. Matěje nad Šárkou plnomocně odpuštěny jeho hříchy. Nuže takto se započala ona slavná tradice, která se opakuje až dodnes. Letos je to již po **425**.

↳ **Antonín Brus z Mohelnice (1518–1580)** i jeho nástupce na pražském arcibiskupském stolci **Martin Medek z Mohelnice (1538–1590)** se narodili ve stejném moravském městě a osud je svedl dohromady s **Jiřím Bartholdem z Breitenberka**. Nejdříve s **Antonínem Brusem z Mohelnice**, který se s **Pontanem** seznámil na studiích. Když se poté stal Antonín Brus 8. pražským arcibiskupem, začala strmě stoupat i Pontanova kariéra. Antonín Brus byl od roku 1541 členem řádu **křižovníků s červenou hvězdou**, který se zásadně přičinil o obnovu pražského arcibiskupství, jež bylo od dob **Konráda z Vechty** (konkrétně od r. 1425) neobsazené. Antonín Brus byl bojovník tělem i duší. Ostatně působil také jako vojenským kazatel u oddílů **Jindřicha Meziříčského z Lomnice** v bojích s Turky. V roce 1558 byl ustanoven biskupem ve **Vídni** a o tři roky později jej císař **Ferdinand (1503–1564)** navrhl na pozici pražského arcibiskupa. **224. papež Pius IV. (1499–1565)** císařovo přání stvrdil. Tou dobou byl již Antonín Brus velmistrem křižovnického řádu a taktéž jím byl i jeho nástupce Martin Medek. Vznikl tak tradice – tzv. **personální unie** – která trvala až do r. 1694.